

دائرة المعارف
بنیاد

تحقیقا اسلام

سال هشتم ■ شماره ۱ و ۲ ■ ۱۳۷۲

نشریه بنیاد دایرة المعارف اسلامی

صفحه	نویسنده / مترجم	عنوان
۱۶۵	ماشاء الله علی احيای	مسئله آموز صد مدرس
۱۷۹	حسن طارمی راد	ذیلی بر مقاله مسئله آموز صد مدرس
۱۸۳	ج. پ. ماتیفسکایا / مهران اعباریفر	تاریخ ریاضیات دوره اسلامی
۱۹۹	محمدرضا صیاد	خواجه عبدالرحمن خازنی مروزی، پیشاهنگ اصلاح تقویم در ایران
۲۱۵	محسن مسعود انصاری	عبدالرزاق بغایری
۲۲۵	پرویز شهریاری	زندگینامه و آثار ابوالوفای بوزجانی
معرفی و نقد کتاب		
۲۳۵	رحمت الله استوار	استخراج ابهای پنهانی ابوبکر محمد بن الحسن الحاسب الکرجی
۲۳۹	محمد باقری	پژوهشی در زیجهای دوره اسلامی ای. اس. کندی
۲۴۳		کتابهای تازه
۲۵۷		فراخوان مقاله (پنجمین گردهمایی تاریخ ریاضیات عرب)
۲۶۰		چکیده مقالات به زبان انگلیسی

A Survey of Islamic Astronomical tables

E. S. Kennedy

پژوهشی در زیجه‌های دوره اسلامی (Transactions of the American Philosophical Society, vol. 46, part 2 (1956), 2nd print 1989) پرفسور ادوارد استوارت کندی

کتاب پژوهشی در زیجه‌های دوره اسلامی نوشته پرفسور کندی یکی از اساسی‌ترین منابع در نجوم دوره اسلامی است. گذشته از اهمیت اطلاعاتی که این کتاب به خواننده می‌دهد، روش آن در بررسی مباحث عمده و خطوط اصلی موضوع پژوهش نیز بسیار آموزنده است. این خصوصیت، مشخصه کار استثنایی پرفسور کندی است. برای کسی که با مقدمات ریاضیات و نجوم آشناست و بخواهد میراث غنی نجوم دوره اسلامی را بشناسد، پژوهش کندی در زیجه‌های اسلامی کلید حل پیچیدگی‌های کار است. این اثر نخستین بار در سال ۱۹۵۶ از سوی انجمن فلسفه آمریکا انتشار یافت و از آن پس همواره جزو منابع اصلی پژوهشگران این شاخه از تاریخ علم بوده و در سال ۱۹۸۹ یعنی پس از سی و سه سال عیناً تجدید چاپ شده است.

فصل اول پژوهشی در زیجه‌های دوره اسلامی، مقدمه‌ای درباره تاریخچه منتهای نجومی کهن است. در فصل دوم ریشه و اژده زیج بررسی شده است. فصل سوم آن در باره فهرست توصیفی ۱۰۹ زیج و ۲۵ اثر نجومی مرتبط با

مطالب زیجهاست. فصل چهارم شامل دسته‌بندی و تشریح مفاهیم، اصطلاحات و مباحثی است که عموماً در زیجها آورده می‌شود. در فصلهای پنجم تا شانزدهم چکیدهٔ ۱۲ زیج از دورهٔ اسلامی آورده شده است. این زیجها عبارتند از:

- ۱- زیج ممنحن یحیی بن منصور، ۲- زیج خوارزمی، ۳- زیج حبش حاسب نسخهٔ برلین، ۴- زیج حبش حاسب نسخهٔ استانبول، ۵- زیج صابی بتانی، ۶- زیج جامع کوشیار، ۷- قانون مسعودی بیرونی، ۸- زیج سنجرى خازنى، ۹- زیج ایلخانی خواجه نصیرالدین طوسی، ۱۰- زیج جدید ابن شاطر، ۱۱- زیج خاقانی جمشید کاشانی، و ۱۲- زیج سلطانی الخ بیگ.

خلاصهٔ اطلاعات فصلهای قبل در فصل هفدهم آمده و فصل هجدهم به نتیجه‌گیری اختصاص یافته است. نمودار توزیع زمانی و مکانی تألیف زیجها که در فصل هفدهم آورده شده حاکی از آن است که تا میانهٔ قرن چهارم هجری، زیجهای دورهٔ اسلامی عمدتاً در ناحیهٔ عراق تألیف می‌شد. سپس مرکز ثقل این فعالیت به ایران انتقال یافته و تا پایان قرن دهم هجری از تراکم آن رفته رفته کاسته شده است. در همین دوره، فعالیت مشایخی با بازده کمتر در هوزیه، مصر، اندلس و خیز در افغانستان و آسیای مرکزی جریان داشته است.

هر هنگام چاپ اول این اثر، تنها دو زیج چاپ شده بود: زیج خوارزمی که ترجمهٔ لاهینی آن از باز نویسی ابرالقاسم مسلمة بن احمد منجریطی، در ۱۹۱۴ به همت سوتر و بیورنبر در کپنهاگ انتشار یافت و زیج صابی اثر بتانی که در سه جلد بین سالهای ۱۸۹۹-۱۹۰۷ به کوشش نلینو در میلان منتشر شد. در فاصلهٔ بین دو نشر پژوهش کندی، ۹ زیج دیگر نیز به چاپ رسیده است. با این حال همچنان که کندی در پایان پژوهش خود یادآور شده، هنوز کار زیادی در این زمینه هست که باید صورت بگیرد و برای تحقق این امر باید

منتظر همت پژوهشگران و حمایت سیاست‌گزاران و مسئولان علمی و فرهنگی بود.

تعداد غلط‌های چاپی این اثر با توجه به پیچیدگی مطالب آن ناچیز است. کاشتناسی و فهرست نامها در پایان اثر بر فایده علمی آن افزوده است.

محمد باقری

مدیر گروه تاریخ علم - بنیاد دایرةالمعارف اسلامی

کتابخانه

کتابخانه

